

دانشگاه زوزنیست

فصلنامه

مطالعات تاریخی

ضمیمه

مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی

(علمی-پژوهشی)

اسطوره آب در ریگ ودا و اوستا
 صلح امامیه از دیدگاه مورخان ترک
 آسیب شناسی و بازتابی هویت ایرانی در دو مکتوب مستشار الدوله و شادمان
 اندیشه‌های بزرگان مکتب تاریخی آلمان
 نهاد دادرسی ایران در حکومت زندیه
 نخستین مدارس خارجی در ایران
 بررسی تاریخ ولایت بیجار گروس در دوره قاجار
 پژوهشی در اندرنامه تنسر: رابطه انسان شناسی و اعتماد
 تأثیر مهاجران ایرانی به هند بر اندیشه گران ایران از سقوط صفویه تا عصر ناصری...
 حضور یونانیان در ایران در دوره فرمانروایی سلوکیان (مطالعه تاریخی و جغرافیایی
 سکونتگاههای سلوکیان)

دکتر صفوی اسماعیلی
 دکتر محمدتقی امامی خونی
 دکتر محسن خلیلی
 دکتر رامپور صدر نبوی
 سید محمد طیبی
 دکتر طاهره عظیمزاده تهرانی
 شهرام غلامی
 محمد علی قاسمی
 دکتر حاتم قادری
 عباس هاشم زاده محمدیه
 دکتر هاشم آقاجری
 پوشی گوپل

شماره‌های ۷-۸، بهار / تابستان ۱۳۸۴

فصلنامه مطالعات تاریخی
 شماره ۷-۸، بهار / تابستان ۱۳۸۴

فصلنامه مطالعات تاریخی

ضمیمه

مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی

سب امتیاز: دانشگاه فردوسی مشهد

مسئول: دکتر محمد جاوید صباغیان

بیر: دکتر محمد تقوی

مسئول فصلنامه: دکتر هادی وکیلی

بیر فصلنامه: دکتر محمد تقی ایمانیور

اجرائی فصلنامه: فاطمه جهانپور

ت تحریریه فصلنامه:

پن الهی - استاد دانشگاه فردوسی مشهد

لی محمد انصاری - استاد دانشگاه ست اندروز (اسکاتلند)

محمد تقی ایمانیور - استادیار دانشگاه فردوسی مشهد

نعمان دهقان نیری - دانشیار دانشگاه اسفهان

سنا سرخوش (گوتیس) - موزه بریتانیا و مؤسسه بریتانیایی مطالعات ایرانی

واد عباسی - استادیار دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر پل لوفت - استاد یارنسته دانشگاه منچستر (انگلستان)

دکتر علی اسفر معصوق - دانشیار دانشگاه شهید بهشتی، تهران

دکتر مریم معزی - استادیار دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر غلامرضا وطن دوست - دانشیار دانشگاه شیراز

دکتر هادی وکیلی - استادیار دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر ادموند م. هرزیگ - استاد دانشگاه منچستر

مقالات نمودار آرای نویسندگان است و بر اساس ترتیب حروف الفبایی نام نویسندگان درج می شود.

نار: جواد سیزان

و ویراستار انگلیسی: دکتر محمدتقی ایمانیور

قین و صفحه آرا: حسین تقفدی اسراری

ان: ۵۰۰ نسخه

مشهد - میدان آزادی، پردیس دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دکتر علی شریعتی،

ش ۹۱۷۷۹۴۸۸۳ شماره: ۸۷۹۴۱۴۴ (۰۵۱۱) پست الکترونیکی: JHS@ferdowsi.um.ac.ir

داخل کشور: ۳۰۰۰ ریال (تک شماره) خارج کشور: سالانه ۲۵ دلار آمریکا

فصلنامه مطالعات تاریخی، ضمیمه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد

شماره های هفتم و هشتم، بهار و تابستان ۱۳۸۴

دکتر محسن خلیلی

دانشگاه فردوسی مشهد

آسیب شناسی و بازنمایی هویت ایرانی در دو مکتوب مستشار الدوله و شادمان

چکیده

در میانه دوران ناصری، جماعتی که منورالفکران نامیده می شدند در برابر پرسشهایی که خود طرح می کردند - مانند راز ترقی فرنگیان و عقب افتادگی ایرانیان از قافله تمدن و چستی آن - کوششهای نظری و عملی بسیار نمودند تا بفهمند در برابر آن پرسشها چه پاسخی در چته دارند. در این مقاله با استخدام دو مفهوم «هویت» و «روشنفکری»، کوشش خواهیم کرد منظر و نگاه دو روشن اندیش ایرانی، یعنی میرزا یوسف خان مستشارالدوله و سید فخرالدین شادمان را از خلال دو مکتوب آسیب شناسانه ای که نگاشته اند - «یک کلمه» و «تسخیر تمدن فرنگی» - در پیوند با «هویت ایرانی» درک کنیم. گمان می رود مستشارالدوله با گزینش نگاهی انطباق گرا و کنش پذیر، به هویت سازی ایرانی نپرداخته باشد ولی شادمان از منظری فعالانه و کنشگرانه به فرنگیان می نگرد و بدون بیم و شیفتگی، راه نجات ایرانیان را باز زنده سازی فعالانه مقوله های موجود در هویت ایرانی می داند.

کلید واژه ها: روشنفکران، هویت ایرانی، مستشارالدوله، شادمان، هویت سازی ایرانی.

گو با مبدأ تاریخ معاصر ایران را شکست دهشتاک دوران قاجار در برابر روسها دانسته اند. بنابراین در برخورد رویاروی با تمدن غرب، چندان بختیار نبوده ایم که با دانش آنان در تعامل اقیم و از همان آغاز، قهر و خشونت را به تجربه های تاریخی خود افزون کرده ایم. گرچه شاید تعامل خشونت بار و عریان غریبان با ایرانیان ریشه های تاریخی داشته باشد، ولی چنین به نظر می رسد که در حافظه تاریخی نزدیک ایرانیان، این بار در عصر جدید عصری ناشناخته به ما تاخت که تا پیش از آن، اسمی در خور نیافته و ایرانی هوش و حواس خود را متوجه آن

Quarterly Journal of Historical Studies
(Numbers 7-8, Spring/Summer 2005)

Supplement To
Journal of Faculty of Letters and
Humanities

License Holder
Ferdowsi University of Mashhad

Editor-in-Chief of Journal of Faculty of
Letters and Humanities
Dr. M. Taghavi

General Director
Dr. H. Vakili

Editor-in-Chief of Supplement, Quarterly
Journal of Historical Studies
Dr. M. T. Imanpour

Editorial Board

Dr. A. M. Ansari
The University of St. Andrews, UK

Dr. L. Dehghan
The University of Isfahan

Dr. H. Elahi
Ferdowsi University of Mashhad

Dr. E. M. Herzig
The University of Manchester, UK

Dr. M. T. Imanpour
Ferdowsi University of Mashhad

Dr. P. Luft
The University of Manchester, UK

Dr. S. M. ...

Dr. A. A. Mossadegh
Shahid Beheshti University, Tehran

Dr. V. Sarkhosh (Curtis)
The British Museum & The British Institute for
Persian Studies, UK

Dr. G. R. Vatandoost
The University of Shiraz

Dr. H. Vakili
Ferdowsi University of Mashhad

Dr. J. Abbasi
Ferdowsi University of Mashhad

Abstracts Translator:
Dr. M. T. Imanpour

Proofreading:
J. Mizban

Typesetting
H. Tafaghodi Asrari

Printing & Binding:
Ferdowsi University of Mashhad Press

Circulation:
500

Price:
3000 Rials

Subscription:
25 US\$ (USA)

Address:
Department of History
Faculty of Letters & Humanities
Ferdowsi University of Mashhad
Azadi sq.
Mashhad Iran

Zip Code: 91779-48883

خوب یاد بدهیم و علوم و فنون ولسنه دیگران را نیز هر چه خوب تر به قدر وسع خود بیاموزیم و دائم بر خزینه فارسی
بفزاییم تا زبان ما... مستعد بیان دقیق ترین نکته علمی و فنی و فلسفی و لطیف ترین افکار و تصورات ادبی
شود (همان: ۸۴).

فهرست منابع و مآخذ

۱. آجودانی، ماشاء... (۱۳۸۲): مشروطه ایرانی، اختران، تهران.
۲. اشرف، احمد (۱۳۷۳): هویت ایرانی، گفتگو، شماره ۳، صص ۲۶-۷.
۳. بامداد، مهدی (۱۳۷۸): شرح حال رجال ایران در قرون ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ هجری. جلد چهارم، چاپ پنجم، زوار، تهران.
۴. برگز، پترل؛ لوکمان، توماس (۱۳۷۵): ساخت اجتماعی و واقعیت: رساله‌ای در جامعه‌شناسی ساخت، ترجمه فریبرز
مجیدی، علمی و فرهنگی، تهران.
۵. بروجرودی، مهرزاد (۱۳۷۷): روشنفکران ایرانی و غرب، ترجمه جمشید شیرازی، فرزانه روز، تهران.
۶. جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱): هویت اجتماعی، ترجمه تورج یاراحمدی، شیرازه، تهران.
۷. جهانگیر، برامین (۱۳۸۲): موج چهارم، ترجمه منصور گودرزی، نشرنی، تهران.
۸. [و دیگران] [میزگرد با] (۱۳۸۳): روشنفکران ایرانی و هویت، مطالعات ملی، سال ۵، شماره ۱۸.
۹. دیباج، سید موسی (۱۳۷۹): پرسش فلسفی ایرانی بودن چیست؟ مرکز باز شناسی اسلام و ایران، تهران.
۱۰. رجایی، فرهنگ (۱۳۷۶): معرکه جهان بینها: در خرد ورزی سیاسی و هویت ما ایرانیان، احیای کتاب، تهران.
۱۱. ستاری، جلال (۱۳۸۰): هویت ملی و هویت فرهنگی، (ترجمه و تألیف) مرکز، تهران.
۱۲. شادمان، سید فخرالدین (۱۳۸۲): تسخیر تمدن فرهنگی، گام نو، تهران.
۱۳. شیخوندی، داور (۱۳۷۹): تکوین و تنفید هویت ایرانی، مرکز باز شناسی اسلام و ایران، تهران.
۱۴. صدر، ضیاء (۱۳۷۷): کثرت قومی و هویت ملی ایرانیان، اندیشه نو، تهران.
۱۵. عاقلی، باقر (۱۳۸۰): شرح حال رجال - یاسی و نظامی معاصر ایران، علم و گفتار، جلد دوم، تهران.
۱۶. کمالی طه، منوچهر (۱۳۳۵): اندیشه قانون خواهی در ایران سده نوزدهم، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران،
تهران.
۱۷. مستشارالدوله تبریزی، میرزا یوسف (۱۳۸۲): یک کلمه و یک نامه، به کوشش سید محمد صادق فیض، صباح، تهران.